

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ НОВІТНІХ
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

[Рец. на кн. Мелекесцев К. І., Бут О. М. Україна та Республіка Польща:
еволюція від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції: монографія.
Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020, 200 с.]

Омельченко Володимир Якович
доктор економічних наук, професор
кафедри менеджменту
Маріупольського державного університету

Проголошений в Конституції України курс на євроатлантичну інтеграцію та умови російської військової агресії зробив як ніколи актуальними відносини з країнами НАТО та ЄС. Республіка Польща, сусідня держава, з якою Україну єднає довга спільна історія, культурні та економічні зв'язки, серед країн колишнього «Варшавського договору» була у фарватері процесів інтеграції до європейських і атлантичних структур. З розривом частини попередніх зв'язків з Російською Федерацією налагодження співробітництва з Польщею стало для України вкрай важливим, а польський досвід інтеграції – актуальним для дослідників: знавців міжнародних відносин, політологів, економістів. Проте у випадку з розглянутою книжкою за цю справу взялися історики, які розкрили становлення, розвиток і трансформацію відносин сучасних України і Польщі у історичній ретроспективі, яка дає змогу побачити, що саме змінилося за десятиріччя.

Монографія «Україна та Республіка Польща: еволюція від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції» цікава саме тим, що її поле дослідження міждисциплінарне. Хоча робота позиціонується як історична, автори зверталися за фактами, аналітичними матеріалами, оцінками до різноманітних попередників: політологів, культурологів, економістів. Як погоджуються дослідники-історики, «міждержавні економічні відносини» за визначенням М. Дудченка, як «процес створення системи господарських зв'язків між національними економіками різних країн, на основі міжнародного розподілу праці», мають велике значення для комплексного вивчення теми польсько-української співпраці. А оскільки з розвитком міжнародних економічних відносин посилюються взаємозв'язки та взаємозалежність національних економік, лібералізація законодавства, глобалізація, то посилюється й євроатлантична інтеграція [1, с. 104].

Акцентування в дослідженні на важливості економічної сторони українсько-польських відносин, звичайно, походить від професора О. М. Бута, поважного спеціаліста з економічної історії, наукові інтереси якого стосуються соціально-економічного розвитку модерної і постмодерної України. Він є автором таких монографій як «Економічна контрреволюція» в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття: від нових джерел до нового осмислення», «Недержавний сектор промисловості України в умовах нової економічної політики (1921—1928 рр.)», відомий за критику сталіністської оцінки Стахановського руху як «соціалістичних змагань», яка, на жаль, залишається й у сучасних працях, замість коректного визначення як руху новаторів виробництва [2; 3]. З іншого боку, колега досвідченого історика та академіка Академії економічних наук О. М. Бута, кандидат К. І. Мелекесцев, з огляду на його попередні роботи, будував дослідження на новітніх джерелах, з архівних установ і мережі Інтернет [4].

Проаналізований авторами масив літератури попередників відрізняється міждисциплінарністю, охоплюючи в тому числі роботи знаних економістів: д.е.н., проф.

Ю. Макогона, д.е.н., проф. Є. Савельєва, д.е.н., проф. В. Мельника, д.е.н. В. Борщевського, к.е.н. С. Чеботаря, та інших. Джерельна база роботи варта окремої уваги. До неї включені законодавчі акти, міжнародні акти, діловодство місцевих органів самоврядування та обласної влади, статистичні матеріали, українська, польська та інша зарубіжна преса. Методологія авторів є характерною для історичного дослідження, проте цікава спробами використання методів дослідників-міжнародників, а також аналізом термінологічного апарату, в тому числі міжнародних економічних відносин, дискусіями навколо визначення євроатлантичної інтеграції.

На особливу увагу заслуговує розкриття авторами передумов налагодження відносин між незалежними Україною і Польщею. Серед них: взаємини НРУ і «Солідарності», урядовців УРСР та ПНР, формування у польському суспільстві позитивного ставлення до ідеї незалежності України. Як доводять дослідники, значну роль у цих процесах відіграв Єжи Гедройць, польський публіцист, ідеолог еміграційної та опозиційної думки в Польщі у другій половині ХХ ст., чия «Доктрина ULB» лягла в основу східної політики незалежної Польщі. Залучаючи свідчення сучасників та наявні документи, автори доводять важливість ролі особистості в історії, показуючи як персональні стосунки між українськими та польськими політиками, підтримані Є. Гедройцем, стали основою для швидкого початку діалогу між державами. Залучені дослідниками матеріали архівних установ мають позитивну, навіть життєво необхідно в умовах економічного занепаду 1990-х рр., співпрацю польської і української обласної влади. Її успіхи перевершили за своїм значенням відносини на вищому рівні у середині десятиріччя, які попередники авторів визначали «невдалими», називаючи період «стагнацією», «призупиненням». Напроти, дружні стосунки між Л. Кучмою та А. Квасневським, при сприянні вищезгаданого Є. Гедройця, були ключовими для покращення співробітництва. Європейська інтеграція також зображена як важлива для обох держав з початку звільнення від Москви: згадують про неї вже в першій Декларації про основні принципи та напрями розвитку українсько-польських відносин. Проте відносини країн до 2005 р. залишалися, як визначають автори, «білатеральними»: фокусувалися навколо двостороннього співробітництва, а не євроінтеграції.

Перехід від «білатеральних» до «мультилатеральних» відносин історично вбачають з президентування В. Ющенка в Україні, коли Польща, яка у 2004 р. приєдналася до ЄС, активно підтримувала реформи в Україні задля її інкорпорації до ВТО, Болонської угоди, Східного Партнерства, а в майбутньому – ЄС і НАТО. Дослідники застосовують матеріали діловодства й преси, розкриваючи, як різноманітні положення українсько-польських міждержавних, міжурядових і міжвідомчих угод реалізовувалися на практиці. Результати угод 2000-х рр. подекуди з'являлися вже у 2010-х рр., відроджені урядовцями України після Революції гідності. Авторі деталізували найрізноманітніше галузі, щодо яких відбувалося польсько-українське співробітництво з ідеєю наближення до євроінтеграції: освіта, наука, медицина, стандартизація, енергетика та інші. Суттєвість ролі польського керівництва у презентації образу й інтересів України у світі демонструють сюжети про Східне Партнерство, Європейський інструмент сусідства та партнерства, EUBAM, організацію чемпіонату Євро-2012. Водночас демонструє проблеми відносин розкрита дослідниками тема секретних «Тез щодо Росії і України», згідно яких польський уряд, керуючись економічними інтересами, розпочав спробу зближення з Москвою за рахунок де-факто денонсації взаємного примирення з питань історії, досягнутого за А. Квасневського і Л. Кучми [5, с. 87].

Включення інтересів російського капіталу в українсько-польських відносинах автори розкривають як таке, що корелювало з кризовими моментами у співробітництві. З одного боку, Польща зверталася до переведення співпраці з Україною до мультилатеральних структур партнерства ЄС, незадоволена старою роллю адвоката і

«двигуна» проєвропейського реформування в Україні. З іншого боку, нове українське керівництво на чолі з В. Януковичем було зацікавлене у домінуванні російської частки як в експорті, так і в імпорті регіонів України, через що зменшилася частка польсько-української співпраці [5; с. 102]. Доводять історики свою позицію посиленнями на вивчені статистичні матеріали та матеріали обласних архівних установ.

Економічні зрушення були продемонстровані дослідниками і в розкритті українсько-польської співпраці в умовах війни та в ході спроб атлантичної інтеграції. Автори показують, як за П. Порошенка та А. Дуди держави досягли важливих домовленостей стосовно розвитку інноваційного виробництва, в тому числі космічного [5; с. 114–115]. На рівні регіонів детально розкрито залучення польського фінансування до ремонту й будівництва в Україні трас європейського рівня. В аналізі інтеграції до НАТО дослідники фокусуються здебільшого на безпеково-оборонному аспекті, але згадують і ключові економічні ініціативи Альянсу для України, в яких брала участь Польща.

Протягом всієї монографії дослідники простежують вплив факторів інтеграції до НАТО та ЄС на українсько-польські відносини, доходючи до висновку, що з посиленням міжнародних економічних відносин, глобалізації, класичні двосторонні відносини поступаються багатостороннім. Конкретно, українсько-польське співробітництво перетворюється на частину мультилатеральної системи відносин зосередженої навколо ЄС та різних європейських структур, платформ, майданчиків. Продемонстровані в роботі приклада неодноразово показують вихід українського політикуму та бізнесу на західноєвропейські контакти через співпрацю з польською стороною.

Висновки авторів відрізняються влучним підбиттям основних тенденцій українсько-польських відносин, демонстрацією їх трансформації в ході розвитку, плідністю пропозицій для державних і недержавних акторів. Проте варто відмітити, що бажаним для роботи було б детальніше розкриття останніх років українсько-польської співпраці, особливо за Президента України В. Зеленського. Хоча ці роки й виходять за хронологічні межі роботи, дослідники неодноразово дозволяли собі такі «екскурси в майбутнє» в основній частині монографії, задля демонстрації подальших результатів домовленостей 1991–2015 рр. Звичайно, це зауваження не є критичним.

Українсько-польська співпраця допомогла Україні наблизитися до асоціації з ЄС та визначити пріоритетність стратегічного курсу на членство у євроатлантичних структурах. Так життя підтверджує ефективність і привабливість «доктрини» Є. Гедройця про визначальну роль співіснування двох великих держав на мапі Європи.

Реалії сьогодення доводять необхідність переглянути ставлення в міждержавних відносинах до визначення «стратегічне партнерство» Тільки досягнення стандартів НАТО дає підставу для заяви про вступ до Альянсу, як гаранта колективної безпеки. Про це свідчить досвід Польщі, знов незалежних балканських держав, колишніх балтійських республік СРСР. Нарешті, агресивна імперська політика, яка перейшла в гібридну війну Російської Федерації проти незалежної України. Будь Україна членом НАТО ніколи б такої агресії не було.

Заслуговує на продовження ініціатива проведення українсько-польських регулярних форумів, науково-практичних конференцій, фестивалів, книжкових ярмарок, музичних конкурсів, спортивних кубків. Розвиток відносин прикордонних областей і воєводства природно вимагає установа регіональних торговельно-економічних ярмарок і виставок. Учні і студентську молодь все більше приваблюють олімпіади, виставки технічної творчості, конкурси імені провідних діячів освіти, науки і культури. Досвід наукових пошуків, – Інституту Східної Європи Варшавського університету, наукових установ НАН України, вишів Львова, Києва, Тернополя та ін., – доводить важливість створення центрів дослідження українсько-польського співробітництва,

колективних проєктів вітчизняних і польських експертів для осмислення різножанрових проблем. Результати роботи таких об'єднань, таким чином, матимуть не лише науковий, але й очевидний практичний інтерес.

Узагальнення досвіду відносин між Україною та Республікою Польща виявило закономірності трансформаційних перемін. І нам здається, що для світової економіки пандемія COVID-19 стане каталізатором тих процесів, які вже відбувалися. Пандемія змінить звичайний нам світ, а слідом за кризою може прискоритися нова технологічна революція.

Таким чином, рецензована монографія є важливим внеском зокрема у дослідження історії сучасних відносин України та Республіки Польща, що розглядається через призму зрушень у політиці, економіці, культурі на шляху від білатеральних відносин до інтеграції країн у мультилатеральному європейсько-атлантичне співробітництві. Досягнення діячів польського й українського політикуму та суспільства, особливо Є. Гедройця, в цих сферах є дійсно потужними, що нам розкривають автори-історики. Їхні пропозиції стосовно створення інституцій, які б фокусувалися на дослідженні польської тематики минулого та сучасності, є доречними та вкрай актуальними.

Посилання

1. Дудченко М. А., Рубцова М. Ю. Міжнародні економічні відносини. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. Л. В. Губерський. (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т.2. 812 с.,
2. Бут О. М., Добров П. В. «Економічна контрреволюція» в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття: від нових джерел до нового осмислення / за заг.ред О. М. Бута. Вид.друге, випр. і доп., з іл. Донецьк : Укр НТЕК, 2002. 316 с.
3. Бут О. М., Бондаренко В. С., Нікітенко К. В. Недержавний сектор промисловості України в умовах нової економічної політики (1921—1928 рр.): Монографія / за заг.ред. О. М. Бута. Донецьк : ТОВ Юго-Восток-Лтд., 2008. 385 с.
4. Mieliękiestsev K. I. In the context of declassified theses of 2008: another look on contemporary Polish-Ukrainian relations. Грані. Дніпро : «Грані», 2017. Т. 20, № 1. С. 103–108.
5. Мелекесцев К. І. Бут О. М. Україна та Республіка Польща: еволюція від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 200 с.